

Sur nedbør og humus. En historie om HUMEX-prosjektet

Av Egil Gjessing (Prof. em)

For omtrent 50 år siden ”oppdaget” vi her i Norge sur nedbør. Vi kunne i løpet av 20 år, som en konsekvens av god naturvitenskapelig forskning og godt politisk klarsyn, dokumentere at dette var et globalt problem som hadde betydelige negative virkninger på jord og vann.

Det hele startet med lokale observasjoner om redusert laksefiske i nasjonale vassdrag og et fåtall kreative forskere.

Rapporter fra andre steder i verden om endringer i kvaliteten av nedbøren hadde ikke nådd ordentlig fram til noen av oss og troen på at dette skulle ha negative virkninger på jord og vann var det mange som var skeptiske til!

All ære til noen drivende norske forskere og til lydhøre norske politikere. Norge satset fullt med SNSF-Prosjektet ”Sur Nedbørs virkning på Skog og Fisk”. Dagens kunnskap om globale klimaendringer startet i begynnelsen av 1970 ved dette norske initiativet.

SNSF-Prosjektet var i nasjonal sammenheng ganske enestående. Det var stort, det var tverrfaglig, det var tverrinstitusjonelt. Det hadde en god ledelse og god økonomi. Dessuten stor grad av faglig og politisk tillit. Vi som hadde ansvaret norsk overflatevann i dette prosjektet lærte mye om økologiske årsakssammenhenger. Typisk for norsk ferskvann er et lavt innhold av oppløste salter og relativt mye organisk stoff (humus/farge). Forholdet mellom uorganisk stoff og naturlig organisk stoff er omtrent 50:50.

Da norsk vannforskning kom på «dagsorden» i Kongeriket, i slutten av 1950-årene fokuserte den nasjonale fageliten på bl.a. humus. Da SNSF-

Prosjektet var «på hell», hadde vi nasjonalt også ganske bra kjennskap til og kunnskap om humus. Representanter fra den nasjonale vannfaglige forskereliten tok da også et enestående initiativ og etablerte et forskningsprosjekt som skulle belyse:

1. Humusens virkning på vannforsurningen og
2. Sur nedbørs virkning på humus og humusens egenskaper

HUMEX-prosjektet ble etablert på Vestlandet, som for øvrig i liten grad var forsyningsbelastet. Dette prosjektet i Førde ble lagt til en liten innsjø. Skjervatjern ble fysisk delt i to deler, med et plastteppe fra midten av det naturlige utløpet til motsatt side.

Den ene halvdel av vannet og tilhørende nedbørfelt ble tilført mineralsyre fra et 50-talls «jordbruksvannspredere» etter et nøye planlagt doseringsmønster. Etableringen av dette anlegget i Førde var i seg selv en teknisk bragd. Det er vert å fremheve Sigbjørn Andersen, Ragnar Storhaug og Arne Veidel i denne sammenheng. Jeg fikk selv æren av å bli prosjektleder for HUMEX etter at Prosjektet var etablert. Aktivitetene i Førde fikk økonomisk støtte fra EU og NFR.

På grunn av prosjektets relevante problemstilling, gode faglige og tekniske grunnlag, solide infrastruktur og attraktive beliggenhet, fikk vi rask med oss kvalifiserte forskere fra mange andre land. Mer enn 2 dusin forskjellige institusjoner fra 8 land deltok. De fleste av disse var fra den internasjonale humuseliten og de fleste deltok i vårt HUMEX-prosjekt med egne midler.

Og stadig nye kolleger fant nye forskningsoppgaver i vårt unike forskningsfelt i en norsk Vestlandsfjord!

Som prosjektleder så jeg ingen mørke skyer i horisonten. De årlige fagseminarene som ble avviklet på stedet, tydet på god faglig bredde og god vitenskapelig kvalitet. Representantene fra NFR og EU syntes tilfreds. Alt tilsynelatende vel!

Men slanger finnes i ethvert paradisi. Prosjektlederen hadde forbredt sin avgang og funnet en kvalifisert forsker og medarbeider i HUMEX, som var villig til å overta. Vedkommende synes å være vel anskrevet av representanter fra Brüssel og vel kjent i NFR. Men den interne faglige eliten ville det annerledes. De valgte en annen prosjektleder til å videreføre HUMEX-prosjektet. Pengene både fra EU og NFR forsvant imidlertid og HUMEX-prosjektet ble nedlagt.

Status ved nedleggelsen av HUMEX var: Hele 77 fagtitler med 67 potensielle medforfattere i

prosjektinterne rapporter. Ingen samordnet faglig sluttrapport. Ikke noe overordnet samendrag. Det vil si tusenvis av «bortkastede» forskertimer.

Etter min oppfatning er HUMEX et eksempel på uansvarlig nasjonal og internasjonal styring av forskning og pengebruk. Flere må ta ansvar for dette. NFR har med dette som utgangspunkt, etter min erfaring, ikke kompetanse til å vurdere det samfunnsmessige tap som et spontant kutt i bevilgningene betyr for kvaliteten av en avhandling. En samordnet faglig sluttrapport ble ikke etterspurt av NFR. EU har det samme problemet som NFR, men i vesentlig større grad. Arrogansen står i forhold til pengemengden. Den «utøvende institusjon» var avhengig av å ha en kusk som kunne holde tømmene tilstrekkelig stramme. Også her sviktet det.